

Милош Маџан
 дипломирани историчар
 Филозофски факултет
 Универзитет у Београду
milosmacan67@gmail.com

Приказ
 Review
 DOI: 10.5281/zenodo.6402390
 примљено / received: 05.10.2021.
 прихваћено / accepted: 10.10.2021.

**Приказ: Thomas F. Scanlon, *Greek historiography*, Hoboken, NJ:
 Wiley Blackwell, 2015, 352 str.**

Сканлонова монографија представља одличан приручник чији је циљ да пружи заокружену и целовиту слику грчке историографије, хронолошки, од старих логографа (V век пре Христа) до Касија Диона и Херодијана (240. године). Приликом анализе дела античких историчара, Сканлон посебно наглашава континуитет, иновације (у односу на претходнике) и настоји да да историјски контекст кратким описима специфичних особина времена у којима су историчари живели. То постиже излагањем биографија античких историчара и структура њихових дела. Сканлон је грчку историографију сликовито представио као органску целину, а живој и динамичној нарацији посебну драж дају цитати античких писаца. Први део књиге, *Origins and Early Forms of Greek Historiography* (1-26), обрађује утицај Хомера, древне усмене традиције и реторике на историју, као и логографе (Хекатеј из Милета, Акусилај из Арга, Харон из Лампсака и Хеланик са Лезба) којима приписује мотиве политичке природе, посебно Хекатеју. Занимљиво је да не повлачи јасну границу између старих и млађих логографа. Ипак највише пажње је поклоњено писцима класичне епохе, Херодоту, Тукидиду и Ксенофону. Свакоме од њих је посвећено посебано поглавље књиге:

- *Herodotus and the Limits of Happiness: Beyond Epic, Lyric, and Logography*(26-69)

- *Thucydides on the Ends of Power* (69-126)
- *Xenophon on Leadership and Moral Authority* (126-160)

На почетку поглавља налази се Херодотова кратка биографија, која датује пишчев живот, описује утицај јонизованог Халикарнаса, борбу са тиранином Лигдамидом и боравак на Самосу, помиње Херодотова путовања и пишчев боравак у Турију. Посебна пажња је посвећена утицају Периклове Атине, а опис напетог расположења пред Пелопонески рат и навођење Аристофанових Ахарњанки, даје историјски контекст и дочарава време настанка дела. Осим сажетог прегледа биографских података, Сканлон настоји да у оквиру подналова *Composition and Structure* (28-36), прикаже Херодотову методологију, као и однос историографије према Херодотовом наративу. У самом наративу се издвајају две велике теме:

1. Човекова ћуд и срећа (36-37)
2. Сила (37-39)

Ове две теме су свеприсутне у Херодотовом наративу, што Сканлон не пропушта да истакне и у прегледу сваке књиге Херодотове „Историје“ (*Themes, “Top Stories,” and the Logic of logoi*, 39-65). Овај преглед не представља само пуко набрајање садржаја сваке књиге, као што се то обично у историографији чини,¹ нити превод изабраних фрагмената из књига Херодотовог дела,² већ пружа аналогије, анализе и додатна појашњења као и стилске и филолошке коментаре. Сканлон у складу са самопрокламованим задатком да његова *Greek Historiography* буде у првом реду приручник за историчаре приликом изучавања грчке историографије, настоји да напише својеврсно, веома корисно упутство, које ће омогућити истраживачу да не изгуби нит главних наратива у мору Херодотових

¹ Милош Н. Ђурић, *Историја хеленске књижевности*, (Београд: DERETA, 2003), 411–413; Albin Lesky, *Povijest grčke književnosti*, (Zagreb: Golden marketing, 2001), 310–315, John B. Bury, *The Ancient Greek Historians*, (New York: The Macmillan Company, 1909), 38; Albrecht Dihle, *A History of Greek Literature, From Homer to Hellenistic Period*, (London-New York: Routledge, 1994), 158–164; Harold N. Fowler, *A History of Ancient Greek Literature*, (New York: D. Appleton and Company, 1902), 172.

² Moses I. Finley, *The Greek Historians, The Essence of Herodotus, Thucydides, Xenophon, Polybius*, (New York: The Viking Press, 1959), 29–217.

дигресија и олакша читање извора. Ипак, у тексту је начињено неколико превида:

- Отмица Хелене не представља почетак низа отмица, већ је она на крају.³
- Адимант је већ побегао из битке код Саламине, па се вратио због приказе фантомског брода.⁴ Из Сканлоновог текста се ствара утисак како Херодот тврди да коринтски командант никада није ни напуштао поприште битке код Саламине.

Сличну формулу прати и поглавље посвећено Тукидиду, те је најпре дат кратак увод у коме се прави паралела између Херодота и Тукидида, а затим следи кратак опис Тукидидовог живота, који се фокусира на Тукидидово племенито порекло, прогонство и насилну смрт. Поднаслов *Composition, Style and Structure of the Work* (72-78) садржи анализу Тукидидове методологије. Историографија још увек није постигла консензус око питања настанка Тукидидовог дела, те Сканлон наводи неколико теорија избегавајући да се определи за једну од њих. Наглашен је утицај Хомера у религијској димензији Тукидидовог дела, а често се пореди са Херодотом, те тако Тукидид користи дигресије само када су сврсисходне разумевању контекста догађаја, „јасније осликава филозофске правце свог доба“ (74), говори чине 20-25% Тукидидовог текста, а 18% Херодотовог, или је много више значаја придавао људским мотивима него његов претходник, код кога су они у сенци божанстава. У том погледу је занимљива паралела између Тукидидовог фокуса на човекову природу и Демокритових учења о равнотежи разума и осећања и природи атомских честица. Сканлон је посебну пажњу посветио анализи говора које нам преноси Тукидид што је веродостојније то могао да учини, јер осим карактеризације ликова, филозофских погледа на свет и динамичности текста, говори нам дају и историјски контекст догађаја. Поред стално присутне теме

³ *Hdt.* 1.2–5.

⁴ *Hdt.* 8.94.

моћи, Сканлон у поднаслову *Human Nature, Norms and Exceptions* (82-90), даје посебан осврт на свепрожимајућу тему Тукидидовог дела, људску природу. Следи подробна анализа првих седам књига Тукидидовог наратива, док нам писац нуди само површан и кратак преглед VIII књиге. Посебна пажња је посвећена анализи Тукидидових беседа. И овде, као и у претходном поглављу ваља истаћи пар грешака:

- Сканлон Тукидиду приписује да преноси како је Килон погинуо на Акропољу. Напротив, Тукидид каже да су Килон и његов брат побегли са Акропоља.⁵

- Тукидидова трећа књига описује три ратне године, а не само две.

Када је реч о Ксенофону, Сканлон сматра да је готово у сваком погледу инфериоран у односу на своја два велика претходника и да читав његов значај лежи у томе што је једини писац чије је дело у потпуности сачувано за период који описује. Чак тврди да је сам Ксенофонт био свестан тога (126-7). Ксенофонтова побожност није свепрожимајућа, а посебно се интересује за моралног вођу, отелотвореног у индивидуи. Његово схватање моралности је много једноставније од Тукидидовог, док је у односу на Херодотово схватање, прилично несофистицирано. Сканлон у Ксенофону види отелотворење речи Дионисија из Халикарнаса: „Историја је мудрост научена из примера“ (129). Држећи се своје формуле, након кратког увода следи поднаслов *Life and Times* (129-131) који даје кратак преглед Ксенофонтове биографије. Пореклом из аристократске породице, попут свог учитеља Сократа, заузео је критичан став према демократији. Попут Платона, био је критичан и према влади Тридесеторице. Као плаћеник, учествовао је у бици код Кунаксе, а сплетом околности је постао вођа 10.000 хеленских плаћеника приликом повлачења из Азије. Служио је спартанског краља Агесилаја, а након битке код Коронеје, протеран је из Атине. У прогонству на имању у Скилунту, које су му доделили Спартанци, написао је своју „Анабазу“. Имање напушта и одлази у Коринт

⁵ *Thuc.* 1.126.

после битке код Леуктре, а син му је погинуо у боју код Мантинеје. Сканлон се диви Ксенофнтовој објективности када у својој „Хеленској историји“ описује битку и помиње синовљеву смрт. Такође додаје да, иако Ксенофонт важи за лаконофила, његово дело није пребогато дивљењем према Спарти. Кључну улогу у формирању Ксенофнтове личности и у настанку његових дела, играло је његово богато животно искуство. О „Анабази“ и „Хеленској историји“ су посвећени посебни поднаслови. Занимљиво је истаћи да у *Themes of the Anabasis* (132-135) Сканлон настоји да направи паралелу са путовањима Одисеја и Ксерксовим походом и да упореди Ксенофнтове способности вође са Перикловим. Користећи Полибијев цитат, тежи да сликовито прикаже колики је утицај фасцинантна прича „Анабазе“ имала на хеленски свет. Објашњава како се теме о вођству и о божанствима преплићу. Иако је више простора у уводним деловима посвећено темама и хронологији догађаја, ипак је тешко отети се утиску да су наративи „Анабазе“ и „Хеленске историје“ обрађени површније него дела претходна два писца.

У V поглављу *History and Rhetoric in Fourth-Century Historians*, (160-189), након кратког увода, Сканлон се у оквиру подналова *History and Representation* (161-165) бави појмом *mimesis*, за који аутор на основу фрагмената историчара и текстова Аристотела и Платона, закључује да је прешла из историје у драму и да је била дуго присутна у делима историчара још од V века пре Христа. Наравно, *mimesis* достиже врхунац са Дуридом са Самоса и његовим следбеником Филархом Атињанином. Ови писци су још у антици претрпели оштре критике, о чему сведочи Полибије. Сканлон закључује да Дурид представља један правац историографије који фокус ставља на догађаје, док Тимејева филозофска мисао или Полибијева прагматична историја представљају друге правце. У наставку, *Philosophy and History*, (166-168) Сканлон објашњава како су филозофски правци, у првом реду скептицизам и стоицизам, тј. филозофија живота (нпр. *arete* - „одличност“) утицали на историчаре и њихова дела. Сканлон даље скреће пажњу на атидографе и њихова дела која по правилу „почињу са митолошким

краљевима, преко архоната и обухватају порекла светковина и култова, географију, настанак политичких и културних институција, све до пишчевог времена“ (169). Као представнике атидографа, Сканлон наводи Клидема и Филохора. Следе два поднаслава:

-The oxyrhynchus Historian

-Ephorus and Theopompus

У првом поднаслову се акцентује однос дела непознатог Оксириншког историчара са историјама Херодота, Тукидида и Ксенофонта (оваква поређења су у толикој мери доследна и учестала да се слободно може рећи како представљају општа места Сканлоновог дела). На основу сачуваних фрагмената може се закључити да је главна тема дела био Беотски савез. У другом поднаслову Сканлон са великим поштовањем пише о обиму дела Ефора и Теопомпа. Наглашава утицај Исократа и његовог стила на ову двојицу историчара, али наводи и критике које је Полибије упутио Ефору приликом описа копнених битака и Теопомпу на рачун промене теме са хеленске историје на Филипа II, који је за Теопомпа представљао једину прилику за хеленско уједињење. У Ефору Сканлон види својеврсну прекретницу и сматра га „кабинетским историчарем“ те историја постаје „више академска ствар, а мање репортажа...“(177). Насупрот Полибију, Теопомпа су ценили Цицерон и Плутарх. Сканлон настоји да препричавањем појединих фрагмената да увид читаоцу у методологију и садржај Ефорових и Теопомпових дела.

У уводу шестог поглавља *Diversity and Innovation in the Hellenistic Era* (190-201) дат је кратак опис околности под којима су писали историчари ове епохе. У поднаслову *The Early Historians of Alexander* (191-195), дате су биографије и анализе дела Калистена, Птолемеја и Аристокла. Осим њих, спомиње једном реченицом Хареса из Митилене, Еумена и Неарха. Дакле, акценат је стављен на Александрове савременике и уједно на она дела која су послужила као главни извор за Аријанову „Анабазу,“ али нема ни речи о Клитарху, зачетнику

вулгатске традиције.⁶ Згодно је овом приликом скренути пажњу на лапсус у тексту, према коме су Калистен и Александар у сродству. Већ у следећој реченици је исправно наведено да је Калистен био Аристотелов рођак и ученик (72-78). Следи поднаслов, *The Historians of Western Greece* (195-200) који такође даје прегледе основних биографских података и карактеристика Тимеја из Туроменија, Хиџије и Антиоха из Сиракузе. Подробније је обрађено дело „Историја Сицилије“ Филиста из Сиракузе. Сканлон му приписује важну улогу у утемељивању универзалних историја и сталну хронологију засновану на Олимпијским играма. Његову педантност по питању хронологије хвали чак и Полибије, чија критичност према Тимеју јасно долази до изражаја. Занимљиво да Сканлон доживљава те престоге критике као плод Полибијеве зависти (199).

Уз Херодота, Тукидида и Ксенофонта, Полибију је посвећено читаво једно поглавље књиге: *Polybius on the Supremacy of a Balanced State* (202-237). Сканлон се чак држи и исте формуле писања. Најпре је у оквиру поднаслова *Life and Times* дата Полибијева биографија која је превише фокусирана на улогу васпитача младог Сципиона Емилијана. Сканлон је у овом делу споменуо занимљиве анегдоте које је забележио Паусанија и сам Полибије, где се Полибије поистовећује са Одисејем. У току анализе Полибијевог дела обрађена је посебна пажња на питање Полибијеве објективности који пише са становишта прагматичне историје. Полибије је био свестан да ће његово дело читати Римљани, те да неће благонаклоно гледати на изношење у први план њихових рђавих поступака. Сканлонов текст је у потпуности лишен лакомислених закључака да је Полибије слабији историчар од Тукидида, јер не прави разлику између узрока и повода.⁷ Главни протагонисти „Историје“ су индивидуе, тј. модели вођа: поједини, попут Теуте или Агрона су народне вође, идеалне вође су отелотворене у личностима попут Фабија Максима или Сципиона Емилијана. Њима је супротстављен модел неустрашивог

⁶ Фанула Папазоглу, *Историја хеленизма*, (Београд: Српска књижевна задруга, 2010), 62.

⁷ Lesky, *Nav. delo*, 756.

непријатеља оличеног у Ханибалу и Филипу V. У следећем поднаслову, *Themes and Significant Passages* (213-235), дате су смернице за проучавање кључних догађаја из Полибијевих „Историја“ и обрађена је посебна пажња на анализу и разјашњавање терминологије.

Осмо поглавље носи назив *Greek Historians in the Roman Era* (237-275) у чијем уводу, *Greek Literature in a Roman Context* (237-239). Сканлон скреће пажњу читаоцу да су на дела ових историчара утицали филозофски правци, попут стоицизма и на послетку појава хришћанства. Посебним поднасловима су обухваћене биографије и дат основни увид у дела Фабија Пиктора, Посидонија и Диодора са Сицилије, при чему је највише пажње посвећено Диодоровој „Историјској Библиотеци.“ Занимљиво је напоменути да је Сканлон ту направио изузетак од правила да поднаслов целине садржи име писца коме је тај део текста посвећен, па се поднаслов *Greek Historians of the Imperial Period* (245), у првом реду бави личношћу и делом Николаја из Дамаска. Следи студија о Дионисију из Халикарнаса, у којој је посебно истакнута његова тежња да Рим представи као највећег хегемона у историји. Упркос обећавајућем поднаслову, *The Empire and the Biographic Turn*, разочаравајуће мало је речено о Плутарху и његовим „Упоредним Животописима.“ Веома подробно и систематски је излагана биографија Јосифа Флавија, а Сканлон поново покушава да читаоцу пружи квалитетан увид у његова дела и да својом кратком анализом укаже на најважнија места у наративу. Исти приступ користи и када су у питању Апијан и Аријан. Превасходно анализира структуру њихових дела и методологију коју су користили. У следећа два поднаслова, *Dio Cassius* и *Herodian* опет је главни осврт на структури самога дела, мотивима, садржају, и опису догађаја, док биографије садрже само основне податке. У оквиру поднаслова *Late Ancient Legacy* (270), побројани су најзначајнији историчари и њихова дела до VII века.

У последњем поглављу, *Concluding Observations on Greek Historical Writing* (276-290), Сканлон настоји да завршним освртом заокружи своју монографију у

складну целину, да укратко још једном прикаже настанак и промену методологије, жанрова, и свеприсутних тема.

Ова монографија је осмишљена тако да представља користан и поуздан водич у изучавању грчке историографије. Антички историчари су већином представљени као истраживачи и мислиоци, а плодови њиховог рада су дочарани брижљивом анализом њихових наратива. Нажалост, поглавља су неједнаког квалитета, те су најкориснија она која обрађују Херодота, Тукидида, Ксенофонта и Полибија, док се у већини осталих случајева текст своди на сажету биографију и кратку дискусију о структури и темама наратива. Сврсисходно циљу, биографије су углавном писане тако да истакну оне догађаје у животима историчара који су имали пресудан утицај на њихов рад. Ваља истаћи да је на крају дат згодан и издашан преглед литературе (Further reading) која може користити истраживачима.